
Марко Недић

РОМАНСИРАНА ХРОНИКА УЖИЦА

МЕТ

W

Када један од најпознатијих савремених српских песника, драмских писаца и есејиста напише прозну књигу необичне садржине и жанра, онда то свакако може да има вишеструк значај и за његово целокупно књижевно дело и за савремену српску књижевност у целини. Симовићева прозна књига *Ужице са врапама* може се по књижевној занимљивости, провокативности и значају мерити са његовом поезијом, драмама и есејима, а својом интелектуалном и духовном ширином и усмереношћу на судбинске тачке и њихове последице у постојању и бићу српског народа у историји са књигама нетипичне садржине неких наших познатих писаца – Дучића, Андрића и Црњанског пре свих – који су документарно-историјску основу узимали за почтну инспиративну и мотивациону тачку својих прозних дела. Ако је у случају настанка нетипичних прозних књига наших старијих писаца – Андрићеве дисертације о духовном положају Босне у време турске владавине, Дучићеве монографије о Сави Владиславићу или текстова Милоша Црњанског о нашим »ембахадима« у међуратном периоду или о плажама на Јадрану – мотивација најчешће била мање или више изазвана разлозима спољашње, нелитерарне а не у потпуности стваралачке природе, у случају настанка књиге *Ужице са врапама* то се не може рећи, па она само условно, у односу на жанр осталих његових књига, постаје нетипична књига Љубомира Симовића, а у суштини, по својим основним књижевним особинама, у потпуности кореспондира са њима.

Почетна инспирација ове Симовићеве књиге свакако је произашла из потребе да се напише краћа хроника о Ужицу, која је временом

добијала све већу потпору у обимној грађи документарно-историјске природе. Међутим, снажан унутрашњи интензитет текста директно је произишао из песничке природе Љубомира Симовића. Она је у овом случају усмеравала Симовићев рукопис према књижевном облику који ће истовремено моћи да изрази сложеност документарно-историјске грађе као основе за настанак књижевне хронике о Ужицу, специфичност личног стваралачког доживљаја такве грађе и потребу да се она уметнички уобличи на посебан начин. Други разлог за посебност књижевног облика у којем је остварена ова »хроника, која је повремено роман, или роман, који је повремено хроника« налази се у досадашњем књижевном делу Љубомира Симовића, колико у песничком, толико и у драмском и есејистичком. Сликвност, наративност и предметност Симовићеве поезије неке су од њених битних књижевних особина. Оне су се временом показале као значајна почетна основа за накнадна дограђивања у правцу посебних наративних облика и стила. Драмски текстови Љубомира Симовића, нарочито *Пушјујуће њозоришише Шойаловић*, такође поседују знатан степен непосредне животне сликовности и ситуација које су веома погодне за наративну књижевну транспозицију. Посебна могућност повезивања ове књиге са претходним Симовићевим делом налази се у чињеници да се велик број текстова његовог књижевног опуса односи управо на простор Ужица и на његову непосредну животну и општу историјску судбину. Тако се и у есејима, у књизи *Ковачица на Чаковици*, могу пронаћи извесне теме које су посредно могле бити инспиративна основа за неке мотиве књиге *Ужице са врапама*. Исто се то може рећи и за Симовићеву поезију у збиркама *Видик на две воде*, *Источнице*, *Горњи град*, *Ила и копац*, као и за драму *Пушјујуће њозоришише Шойаловић*. Уз то, Љубомир Симовић је још у младости, у новосадским *Пољима*, објавио једну приповетку у којој је посредно наговестио да је наративност, односно потреба за приповедањем једна од значајних основа целокупног његовог стваралаштва, подједнако и његове поетске и његове драмске имагинације. Исто тако је 1987. године, у београдском часопису *Дело*, Симовић објавио свој *Сневник*, односно »дневник својих снова«, у којем има веома много наративних елемената. Све су то назнаке посебне врсте које омогућавају да се настанак књиге *Ужице са врапама* схвати као природан израз једног специфичног наративног талента који је дуго био поклањан ненаративним књижевним формама и који је у њима био само делимично оствариван.

Као и све што је Љубомир Симовић досад написао, тако и књига *Ужице са врапама* има јасно постављену и остварену концепцију и њој одговарајући књижевни облик. Симовић је већ насловом и поднасловом своје књиге – *Ужице са врапама. Хроника, која је њовремено роман, или роман, који је њовремено хроника* – одредио и њен предмет и њен жанр. Предмет његове књиге свакако је град Ужице и његово постојање од првог помињања у XIV веку па до преименовања у Титово Ужице 1946. године. Како Симовић говори и о самом језгру града и о његовој ужој и широкој околини, то се његово приповедање проширује и на време пре првог помињања града Ужица и на све оне остатке материјалне културе који су »записани« у археолошким слојевима зем-

ље, »у оној дебелој књижурини од ко зна колико хиљада сраслих и слепљених листова, који се тешко листају, и још теже читају«. Метафорична слика земље као књиге, којом почиње Симовићева хроника, обавезивала је аутора да у сличном тону и на сличном стваралачком нивоу говори и о свим другим забележеним и сачуваним чињеницама, грађи и документима везаним за Ужице и његову историју. Он је то максимално остварио не само када је писао о историјски познатијој садржини и односима већ и о мање познатим чињеницама које су се односиле на многе области конкретног живота у граду – од привредних, политичких, културних и друштвених до непосредних и свакодневних – стално обнављајући и богатећи структуру свога рукописа новим изражајним облицима и новим односима и темама из непосредне стварности, произашлим из одређених историјских односа у животу Ужица почев од феудалног доба па до завршетка Другог светског рата. Притом, како се Симовић приближавао XX веку, број тема и чињеница из непосредног живота знатно се увећавао, па је он био у могућности да прави већу селекцију међу њима и да са више стваралачке слободе свој текст усмерава од хроничарске према романескној наративности, и то на онај начин на који је то донекле чинио и Иво Андрић у роману *На Дрини ћуприји*, ширећи и умножавајући његову наративност и фабулативне односе у њему како их је приближавао савременом добу. И као што је у Андрићевом роману, који је у првом издању имао поднаслов *Вишеградска хроника*, који је пре означавао временски и просторни оквир у којем се одвијала садржина дела него његов наративни поступак и жанровску дефинисаност, главни јунак романа био мост на Дрини код Вишеграда, тако је и у овој Симовићевој наративној хроници главни јунак, у суштини, цео један град са околином и народом и њихова судбина кроз векове. И код Симовића се, као донекле и код Андрића, догађаји из историје и из субјективне пројекције историјских односа најчешће међусобно преплићу у тексту, па је понекад веома тешко одвојити оно што је припадало искључиво историји од оног што припада субјективној пројекцији историје. С друге стране, оно што припада субјективној пројекцији историје врло често је најпродуктивнија допуна уобичајених представа о историји када је реч о ранијем историјском периоду, или је нужна корекција историје када је реч о најновијем времену представљеном у Симовићевом рукопису. Како је најновије време и најподложније другим и другачијим субјективним представама, оно ће на једном свом нивоу – на нивоу тумачења историјских чињеница – моћи бити виђено и другачијим погледом од погледа који је имао Симовић. Али та умножена пројекција непосредне прошлости, која је нажалост у досадашњим званичним оценама била и сувише идеолошки осветљена, Симовићу је на изврстан начин омогућавала већу стваралачку слободу, јер је за подлогу имала велик број аутентичних субјективних доживљаја тог времена и различитих односа у њему. Међу тим доживљајима несумњиво је најзначајнији за настанак овог наративног рукописа био онај који је из детињства и младости пренео у време писања рукописа сам Љубомир Симовић.

Други део насловне синтагме *Ужице са вранама* на драматичан начин појачава једну од најтрагичнијих и најчешћих последица и

обележја у животу становника овог града – њихову сталну суоченост са насиљем и смрћу, почев од средњовековног доба и непрекидних обрачуна српске властеле у њему, преко турске окупације дуге четири века, па све до аустријске и немачке окупације у Првом, односно у Другом светском рату. Вране су у овој синтагми весници и знаци смрти, ратовања, рушења, пожара, опсада, епидемија, офанзива и сталних уништавања становника Ужица или од спољњег непријатеља или од припадника самог српског народа идеолошки сврстаних на другој страни. У Симовићевој наративној хроници Ужица нарочито је наглашена ова друга деструктивна линија, линија која означава поделе у српском народу, које се од средњовековног времена, од заточења Николе Алтомановића од стране његових противника у борби за власт, преносе преко XIX века и династичких борби и у ужичком крају, најдрастичније обележених у судбини познатог ужичког сердара Јована Мићића, све до трагичне идеолошке поделе српског народа у току Другог светског рата. Подела на партизане и четнике идеолошки сврстане на две супротне стране, чиме је знатно ослабљена антифашистичка борба српског народа против немачког окупатора и умногоме одређена његова послератна политичка судбина, по Љубомиру Симовићу можда је најтрагичнија подела српског народа у целокупној његовој историји. Симовићева наративна хроника Ужица у суштини је наративна ламентација над таквом судбином српског народа и посредан позив једног песника да се после таквог искуства историје у сличном интензитету и са сличним последицама не понови било каква подела српског народа на идеолошкој или некој другој сличној основи. Недавно је сличну наративну тужалку упутио у свом роману *Господ над војскама. Петокњиже о поражењима* и романсијер и драмски писац Жарко Команин. И у једном и у другом књижевном делу једно од најзначајнијих сазнања налази се управо у чињеници да после оштрих и трагичних подела у српском народу не постоје, нити могу постојати стварни победници, већ само поражени, односно да су по окончању таквих подела у суштини сви поражени, и тренутни победници и тренутно побеђени. Такве поделе с друге стране уназађују духовни, културни, демократски и сваки други развој српског народа до неслућених размера. Управо зато је у Симовићевој наративној хроници највећи део простора посвећен Другом светском рату и трагању за коренима и последицама идеолошких сукоба у српском народу.

Поднасловом књиге – *хрошка, која је њовремено роман, или роман, који је њовремено хрошка* – Љубомир Симовић је доста јасно сугерисао битну жанровску одлику и амбивалентност свога дела, али је њиме наговестио и нека његова значајна семантичка својства. *Ужице са вранама* јесте и хроника и роман истовремено, или тачније, то је и документарно-уметничка и наративно-документарна проза. По одговорном ауторском односу према чињеницама документарно-историјске природе, по односу према времену и према простору, по основној садржини књиге и добрим делом према њеној композицији – то је хроника. По начину на који су чињенице и односи у књизи обликовани у књижевни текст, по наративном језику и ритму, по једном значајном композиционом слоју, по типично имагинативним елементима текста

– то је роман, или можда тачније – романсирана хроника. С те стране посматрана, Симовићева прозна књига отвара једно значајно, не само практично стваралачко, већ и књижевно-теоријско питање о степену романеског и уметничког елемента у једној наративној хроници. Сасвим је очигледно да историјске чињенице и односи и даље остају основни мотивациони импулси настанка ове прозне књиге, али њихова општа функција у новом контексту се знатно изменила управо зато што је пренесена на наративне, прознопоетске и романескне елементе рукописа и његове садржине. Романески текст по својој дефиницији синтетиче у својим различитим наративним слојевима трагично историјско искуство у песнички надахнуте наративне слике и ситуације чије је крајње значење не научне, објективне и хроничарске природе, већ уметничке, поетске и наративне. У тој промени основне функције и значења овог прозног текста налази се и његова највећа блискост са романеском визијом и структуром књижевног текста и визијом живота и историје синтетички датим у њима. Књижевна средства која је Љубомир Симовић користио да би доспео до тог циља свакако су била веома разнолика и веома значајна.

Иако аутор за све представљене чињенице о Ужицу и његовом развоју кроз историју од најранијег времена до наших дана има покриће у скрупулозно коришћеним документима историјске, културноисторијске, литерарне, уметничке или на други начин уобличене грађе документарне природе, он их у крајњој инстанци види, доживљава и наративно транспонује управо као субјективну стваралачку пројекцију непосредних и реалних животних чињеница и односа, који у стваралачкој филтрацији увек добијају и одговарајуће уметничко значење и одговарајућу књижевну боју. Специфични дух једног града најмаксималније се остваривао у сликама живота који се односе не на познате историјске догађаје, којих је у постојању Ужица било напретек, него управо на оне свакодневне ситуације и животне prizore који постају симболична општа места живота једног урбаног простора. Много више него о променама ова општа места живота говоре о трајним и непосредним животним потребама становника Ужица и облицима њиховог остваривања. У том су погледу делови овог романа хронике који се односе на XX век били најинспиративнији за конституисање уметничке слике Ужица која је испуњена елементима непосредног живота и свакодневним животним садржајима симболичног значења и облика. Када Симовић почне да говори о ужичким шлажама, на пример, или о ужичким занатима, или ужичким пијацама, или када напише »мали кухињски речник« састављен од прознопоетских медаљона о чаробном изгледу кухињских ствари виђеном децијим очима, он у првом слоју текста неминовно даје тачну чињеничку и информативну слику тих нојмова и ствари. Међутим, у књижевној структури посебног облика и намене какве има овај Симовићев рукопис, аутор не жели нити може да се задржи само на информативном слоју значења књижевног предмета, већ га истовремено и готово спонтано преображава оном поетском ауром коју помиње у Напмени на крају књиге која аутоматски проширује његов смисао и смисао текста о њему у правцу његовог уметничког и поетског значења и облика.

У том погледу Симовићев поступак транспозиције чињеница и појмова из историје и стварности може се поредити са поступком најбољих српских историчара који су истовремено били и добри стилисти, са Слободаном Јовановићем на пример, или са Радованом Самарцићем. Али док су поменути историчари углавном остајали у царству чињеница, без обзира на то колико су оне биле изложене литерарним стилем и језиком, понекад чак добијајући наглашенију наративну боју, као што се дешавало код Самарцића када на готово романескан начин уобличава судбину Мехмед-паше Соколовића, или султана Сулејмана и Османа, и док је функција њиховог текста остајала чвршће везана за предмет и његово основно историјско значење, код Љубомира Симовића предмети приповедања полако се одвајају од непосредне историчности и добијају значење изразите књижевне природе и облика. Снажан ауторов субјективан тон омогућава им да из историјске сфере појављивања буду преображени у поетску сферу. На тај начин књига *Ужице са врапама*, минуциозно пратећи историјске и друштвене промене кроз које је пролазило Ужице у својој дугој и бурној историји, и представљајући овај град као парадигматичан град целокупне српске историје и многобројних промена кроз које су пролазили готово сви важнији градови у Србији, такође мења своју иницијалну функцију. Од потенцијално стандардне хронике о једном граду она постаје поетски интонирана наративна хроника једног града симбола српске историје и српске културе највише захваљујући креативној имагинацији једног ствараоца и песника а не рекреативној имагинацији једног научника. У слоју своје романескне хронике којим се разграничавају субјективна, дакле поетска значења књижевних пројекција од њихових почетних објективних историјских чињеница и значења налазе се најбитнији уметнички резултати Симовићеве наративне хронике и њено јасно усмерено основно књижевно значење. Пошто је књигу писао на основу постојеће грађе историјске природе, Симовић је на историјском плану само потврдио и на нов начин распоредио постојећу грађу, али је зато на плану субјективног тумачења те грађе и њене књижевне симболизације постигао знатно више него што би то постигао иједан стандардни хроничар у нашој науци и култури, користећи се искључиво научним или публицистичким средствима. Ниједан стандардни хроничар, на пример, неће писати о брашну које попут снега веје кроз гладну Србију, нити ће створити читаве венце прозних ситуација и слика да би показао да су се партизани и четници крили у току зиме и пролећа од Немаца чак и у мишијим рупама и у тиквама на њиви. Процес симболизације историјских чињеница и њихових основних значења оваквим и сличним обликовним средствима био је доведен до крајњих књижевносемантичких могућности. Тим процесом међутим није у потпуности напуштена чињеничка и документарна основа представљених догађаја, већ им је само дописано једно од значења које они потенцијално могу имати у виртуелном пољу стварности виђеном очима једног песника.

Љубомир Симовић је и на друге начине и другачијим књижевним средствима увећавао удео имагинативних и романескних елемената у својој наративној хроници. Прозни и романескни елементи појачани су

у извесној мери и композицијом књиге, односно смеђивањем дужих и краћих поглавља у њој. То је као промишљен композициони поступак нарочито видљиво у другом делу књиге, када је обиље историјског материјала омогућавало аутору да према потребама основне романескне пројекције стварности у књизи подешава дужину поглавља и тиме и на плану наративног ритма увећава њену унутрашњу динамику. Романескне и наративне елементе Симовић је такође повећавао уводећи у текст напоре са стварним историјским личностима и један број фикционалних ликова који су имали функцију да учине природнијом промену књижевне парадигме овог рукописа од историјске хронике у романескну и поетску хронику. Између осталих, то је лик старца певача који се појављује у време Првог светског рата, а затим у току битке на Јеловој гори у јесен 1944. године, да би у жеку те битке најпре био стрељан од стране партизана а затим и од стране четника. Његов лик и његово двоструко стрељање унели би знатну забуну у тексту искључиво документарно-миметичке природе. Међутим, у тексту имагинативне природе овај старац и његова судбина, поред тога што на својеврстан начин очућавају прозни текст уносећи у њега неочекиваност какву увек изазива један фантастични мотив у свакодневном животном контексту, имају и још једну улогу, имају улогу да наговесте Симовићев став о духовном сиромашењу српског народа у времену крвавих идеолошких подела у којима неминовно страдају и песме и њихови певачи. Сличну улогу у композиционом развоју и литерарној и жанровској семантизацији *Ужица са врапама* имају и неки други ликови, на пример лик стаситог четничког поручника који изненадно и ни од ког ометан уђе у Ужице новембра 1941. године, док у њему још бораве партизани, посети Врховни штаб, остане два сата у разговору са Врховним командантом, затим мирно изиђе, прође ужичким улицама, фотографише се, ошиша и обрије, а затим, без икаквог ближег објашњења о његовом идентитету, заувек нестане са страница књиге. Сугестија коју овај лик изазива у садржинском слоју књиге непосредно се преноси и на њен семантички план и заједно са сличним детаљима местимично расутим од почетка до краја рукописа знатно појачава његову романескност и наративност. Још значајнијим се чини један детаљ који се четири пута понавља у књизи у различитим временским размацима. То је детаљ који се односи на понашање некад моћних људи Ужица који су изненада пали у немилост или су осуђени на постепену али неминовну смрт. Сви се они у таквим тренуцима понашају на карактеристичан начин – грејани топлим сунчевим зрацима, они гладе руке својих огртача или капута и мисле да на свету немају бољег пријатеља од сунца. Тако поступа и ослепели великаш Никола Алтомановић, и заточени сердар Јован Мићић, и рашићени прота Милан Ђурић, и на смрт осуђени па пуштени партизан Бранислав Пишчевић. Оно што се у таквим приликама мења јесте материјал тканине од које је направљен рукав који се гладу, од кадифе коју носи Никола Алтомановић, преко вуне код Јована Мићића до сукна Милана Ђурића и памука Бранислава Пишчевића, што на свој начин говори и о силазној социјалној линији људи који су градили историју српског народа. Трагична историјска судбина ових личности, који ће убрзо

после грејања на сунцу нестати са историјске и животне позорнице, на посебан начин конституише и романескну тему и романескну композицију овог прозног рукописа. Трагичан, или гачније, очекивано трагичан исход појединачних људских напора да се домогну власти и да што дуже остану обасјани њеним моћима једна је од значајнијих тематских и семантичких окосница дела која се најпуније могла остварити у рукопису уметничке, а никако документарно-научне природе и функције.

Учесталост понављања сличних сцена које у књизи *Ужице са вранама* производе слично наративно значење на посебан начин доприноси увећавању романескних структуралних елемената Симовићеве књиге. У случајевима у којима су сцене са таквим или њему сличним романескним значењем појачане извесним поетским, фантастичним или гротескним сликама и детаљима, који су учесталији што се књига више бави нама блиским временом и догађајима, такође се увећава степен уметничке и наративне структуре рукописа. Исто тако, Љубомир Симовић у наративну структуру књиге укључује и ненаметљиве хумористичке и ироничне наговештаје као значајну тематску а тиме и семантичку корекцију трагичног положаја појединца у историји и као благу противтежу честим деструктивним силама које се активирају у историји да би једна група људи овладала другим људима и туђим просторима и градовима. Укључивање различитих гласова у наративни текст и извесна структурална полифонија која се тиме добијала Симовићу су били потребни и да би што потпуније представио различите облике постојања и појављивања живота у једном књижевном делу романескне структуре и функције. Тиме се Љубомир Симовић придружује оним нашим нисцима и књижевним теоретичарима – међу писцима је у том погледу нарочито доследан био Данило Киш – који сматрају да се управо у роману као у »енциклопедијском књижевном жанру« могу наћи сви облици књижевног говора, од драмског до лирског, од метафоричког до колоквијалног и свакодневног. Између осталог и због тога, али не само због тога, удео поетских елемената у књизи *Ужице са вранама* има тако важну књижевну функцију. Најдубље уметничко значење и оправдање имале су реченице и фрагменти поетске природе који у потпуности произилазе из духа и предмета Симовићеве поезије, а таквих је делова с обзиром на често мотивско поклапање са Симовићевом поезијом у овој књизи било највише. Готово на свакој страници рукописа, најпре наизглед изненадно, а затим систематски промишљено и очекивано, заструји поетска слика и звук, поетски ритам реченице и метафорично значење наративне ситуације. Везе ове књиге са Симовићевом поезијом, чак независно од веза на тематско-мотивском нивоу, можда су најдубље управо на нивоу поетског доживљаја и визије света заједничких и његовој поезији и драмама и његовој прозној књизи *Ужице са вранама*. По овој особини Симовић је у књизи *Ужице са вранама* сличан оним српским песницима какви су Јован Дучић, Милош Црњански, Растко Петровић, Момчило Настасијевић, Миодраг Павловић, Стеван Раичковић и други, који су поред поезије писали и особену прозу, натопљену јаким поетским и лирским набојем и значењем. У Симовићевој књизи, као и у већини

добрих прозних књига наших песника, односно као и у већини прозних књига са наглашеном лирском интонацијом и значењем, независно од тога да ли су их писали песници или искључиво прозни писци, осећа се наглашеније интониран специфичан виталистички стваралачки и животни став, који и поред опште трагичне визије живота дате у књизи као њену противтежу непрестано истиче непосредну и трајну животну потребу за радосћу и поезијом живота. Обиље живота представљено у Симовићевој књизи, њено изванредно лексичко богатство које покрива најразличитије облике и слојеве стварности, само по себи говори да је Љубомир Симовић овакву књигу могао да напише између осталог и зато што изванредно добро познаје предмет свог наративног представљања, што добро познаје непосредни живот у његовим најконкретнијим облицима и значењима, и што према том животу и његовој непосредности, предметности и смислу показује снажно осећање љубави и разумевања. Латентно или отворено поетско значење које имају појединачно посматрани делови књиге и књига као целина било је могућно највише захваљујући управо снажном стваралачком и песничком доживљају стварности на специфичан начин испољаваном у књизи *Ужице са врапама* од њене прве до њене последње стране. Тиме је с разлогом на општем књижевном плану фаворизовано уметничко и специфично наративно значење ове књиге, а донекле је у други план померена њена објективна документарно-хроничарска слика историјских догађаја и односа.

Посматрана на општијем типолошком плану, књига *Ужице са врапама* својом жанровском амбивалентношћу и недефинисаношћу никако не сужава, већ, напротив, проширује своје књижевно значење и појачава своју жанровску провокативност и морфолошку самосвојност, као и реалну везу са актуелном српском прозом у којој документарна грађа врло често има значајну конструктивну улогу у тексту. Према основним жанровским особинама књига *Ужице са врапама* знатно доприноси морфолошком ширењу савремене српске прозе, посебно оног њеног тока који у плодном жанровском преплитању романеског облика са другим наративним облицима види будућност прозне уметности, или бар једну од најпровокативнијих могућности у њеном будућем развоју. Књига *Ужице са врапама* такође може допринети да жанр књижевне хронике постане један од равноправнијих наративних жанрова данашњег времена. Овим жанром се између осталог успоставља и непосреднија веза са старом српском књижевношћу и њеним значајнијим прозним облицима као што су хронике и летописи. Можда ће у том погледу значај Симовићеве књиге бити и нешто већи него што то на први поглед изгледа. Књига *Ужице са врапама*, дакле, знатно обогаћује појам и жанр књижевне хронике у савременој српској књижевности, а исто тако доприноси и својеврсном проширивању појма и жанра савременог српског романа. Симовићева књига, у сваком случају, опирајући се строгој жанровској дефиницији, на најбољи могући начин доводи у питање управо строгост жанровских разврставања и типологија и својом морфолошком разумевањем данашњој српској прози нуди једну нову и знатно ширу могућност жанровског обликовања.

Љубомир Симовић је, дакле, књигом *Ужице са вранама* и њеним неосетним преплитањем и прожимањем историје, културе, традиције и непосредног живота и његових симбола на једној страни, и наративног језика, романескне композиције, ритма и значења на другој, на једном осетљивом и вишеслојном књижевном предмету успео да испише можда најинспиративније странице наше документарно-уметничке прозе у данашњем времену.